

MARIA BRAUN-GAŁKOWSKA

NIEKTÓRE CECHY OSOBOWOŚCI KOBIEC A ICH SYTUACJA RODZINNA

WPROWADZENIE

W artykule tym chcę się zająć związkiem między sytuacją rodzinną kobiet a ich osobowością. Potoczne opisy psychologiczne różnych grup ludzkich są zwykle uogólnieniami wrywkowych obserwacji i dlatego często nie można ich odnieść do poszczególnych osób, czy nawet do grup bardziej szczegółowo wyodrębnionych. Tę myśl dobrze oddaje powiedzonko amerykańskiego seksuologa, Samuela Johnsona, który na pytanie o to, kto jest bardziej inteligentny, kobieta czy mężczyzna, odpowiedział pytaniem: która kobieta? który mężczyzna? (por. R. Piret 1973). Dlatego przy porównywaniu grup szczególnie ważne wydaje się, aby kryterium ich doboru nie było zbyt ogólne.

Opisy grup kobiecych biorą pod uwagę przede wszystkim sytuację rodzinną, gdyż zadania rodzinne są powszechnie uważane za najważniejsze dla kobiet. Jest to na pewno uzasadnione, ale podział jest często wyraźnie niekompletny.

Wyróżnia się więc jako problemy kobiece: małżeństwo, macierzyństwo i prostytutkę (por. np. K. Pospinył 1978, J. Vinatier 1976), a w pracach omawiających małżeństwo i bezżenność mówi się o małżeństwie i o celibacie duchownych (por. np. J. Dominian 1979, M. Thurian 1977). Jakby więc poza przedmiotem zainteresowań pozostaje, niewątpliwie mniej liczna niż mężatki, ale także znaczna grupa kobiet świeckich niezamężnych. Trudno jest znaleźć badania empiryczne na ich temat, w każdym razie w literaturze polskiej. Także opracowania dotyczące pracy zawodowej kobiet nie zajmują się problemem kobiet niezamężnych (por. np. M. Sokołowska 1963, M. Roguszka-Klupś 1975), choć ich sytuacja w pracy zawodowej wydaje się zasadniczo inna niż mężatek i matek. Zwraca się natomiast w literaturze uwagę na niebezpieczeństwa związane z samotnością, gdyż staje się ona źródłem niepokoju, rodzi poczucie wstydu i winy (E. Fromm 1972), może uprawniać egocentryzm i sta-

wianie na pierwszym miejscu własnych potrzeb (E. Sujak 1972).

„Małżeństwo daje najlepsze szanse zaspokojenia potrzeb psychicznych człowieka dorosłego w zakresie potrzeby kontaktu, zwierzenia się, rady, kontaktu emocjonalnego”, pisze Helena Izdebska (H. Izdebska 1972 s. 192). Jest to przekonanie powszechne, w związku z czym kobiety niezamężne traktowane są z nieufnością, a dziewczęta starają się wyjść za mąż za wszelką cenę. To z kolei stanowi poważny problem pedagogiczny, gdyż rzutuje na wzajemne odniesienia dziewcząt i chłopców powodując niekiedy przedwczesne i niedojrzałe decyzje zawarcia małżeństwa.

Już to, co powiedziano wyżej, uzasadnia, jak się wydaje, potrzebę zajęcia się w badaniach grupą kobiet niezamężnych. Opracowania porównujące ich osobowość z innymi grupami kobiet, mogą pomóc w bliższym ich poznaniu, a także wskazać dalsze problemy badawcze. Badania Zbigniewa Zaleskiego (1979) wskazują na nieznaczne tylko różnice w hierarchii wartości w zależności od stanu cywilnego, co jest zgodne z przekonaniem, że zmiana stanu cywilnego nie podważa zasadniczej autonomii człowieka (por. K. Obuchowski 1977). Nie ma też powodu spodziewać się zasadniczych różnic w osobowości w zależności od stanu cywilnego. Jeżeli jednak przyjmuje się, że osobowość — mimo, że jest strukturą cech względnie stałych — ulega przekształceniom, można sądzić, że tak zasadnicza różnica w sytuacji człowieka jaką stanowi posiadanie lub nie posiadanie rodziny może powodować pewną modyfikację jego osobowości. Możliwe też jest, że określony typ osobowości sprzyja przyjęciu określonego sposobu życia.

Celem przedstawionych dalej badań będzie poznanie — oczywiście w zakresie ograniczonym przez możliwości wybranej metody — osobowości kobiet niezamężnych w porównaniu do mężatek. Tak postawiony problem okazuje się jednak zbyt ogólny w świetle badań nad psychicznymi uwarunkowaniami powodzenia małżeństwa (M. Braun-Gałkowska 1980) wskazującymi na różnice w osobowości kobiet zadowolonych i niezadowolonych ze swego związku. Dlatego mężatki zostały podzielone na grupy zadowolonych i niezadowolonych ze swojego małżeństwa. Ponieważ większość ludzi wybiera małżeństwo, a młodzież — jak wskazują badania socjologiczne — „nie wyobraża sobie przyszłości bez zawarcia małżeństwa i założenia rodziny” (H. Izdebska 1975 s. 283), można przypuszczać, że niezamężność, w większości przypadków, jest narzucona przez okoliczności, z wyjątkiem celibatu zakonnego, który jest następstwem dobrowolnego wyboru. Z tego powodu kobiety niezamężne także podzielono na dwie grupy: świeckie i zakonnice. Oczywiście życie zakonne może powodować różnice w psychice nie tylko ze względu na dobrowolność wyboru drogi życia. Jednak ten czynnik wydaje się bardzo ważny i można przypuszczać, że niektóre cechy osobowości mogą

być związane z tym, czy sytuacja życiowa jest następstwem wyboru, czy konieczności.

Ostatecznie więc w badaniach postanowiono odejść od tradycyjnego i potocznie akcentowanego podziału na kobiety niezamężne i mężatki. Badaniami zostały objęte 4 grupy kobiet: niezamężne świeckie, zakonnice, mężatki zadowolone i mężatki niezadowolone z małżeństwa. Pytaniem zasadniczym pracy jest: czy osobowość kobiet różni się w zależności od ich sytuacji życiowych?

METODA BADAŃ

W poszukiwaniu odpowiedzi na postawione wyżej pytanie przebadano 304 kobiety¹: wszystkie mieszkają w mieście, mają co najmniej średnie wykształcenie, są w wieku między 30 a 45 rokiem życia. Granicę dolną przyjęto ze względu na to, że od tego mniej więcej wieku można mówić o niezamężności jako zasadniczo stałej drodze życiowej, podczas, gdy wcześniej może to być okres narzeczeństwa lub poszukiwania współmałżonka. Górną granicę przyjęto, żeby nie komplikować badań problemami związanymi z klimakterium, które mogą być różne, w zależności od sytuacji życiowej.

Badana populacja składa się z 4 grup po 76 osób. Są to: kobiety niezamężne, zakonnice, mężatki zadowolone i niezadowolone z małżeństwa. Stan cywilny badanych ustalony był w drodze wywiadu, a zadowolenie z małżeństwa przy pomocy skali Powodzenia Małżeństwa. Skala ta, opisana dokładnie przy okazji innych badań (Braun-Gałkowska 1980), pozwala na określenie liczbowego wskaźnika zadowolenia z małżeństwa. Do badań wybierano kobiety niezadowolone (poniżej 33 pkt na 100 możliwych w Skali) i wyraźnie zadowolone (powyżej 66 pkt.). Wszystkie mężatki posiadały przynajmniej 1 dziecko, i żyjących mężów. Kobiety niezamężne nie miały dzieci. W ten sposób wyłączono z opracowania interesujące skądinąd problemy (wdów, rozwódek, kobiet samotnych z dziećmi), gdyż nie dałoby się ich objąć jednym badaniem.

Wszystkie kobiety zostały przebadane 16 czynnikowym Kwestionariuszem Osobowości R.B. Cattella. Ogólne określenie osobowości Raymonda Cattella — osobowość jest tym co pozwala przewidzieć jak dana jednostka zachowa się w określonej sytuacji (R. Cattell 1950 s. 2) — i jego

¹ Badania zostały wykonane przez uczestników proseminarium psychologii rodziny KUL za co serdecznie im dziękuję. Szczególne podziękowanie składam panu mgr Waldemarowi Lisowskiemu za przejrzanie wypełnionych testów, sprawdzenie obliczeń i wstępną analizę wyników oraz pani dr Stanisławie Steuden za dyskusje o uzyskanych wynikach.

czynnikowa teoria osobowości jest odpowiednia do celu badań mających charakter wstępnego rozpoznania. 16 czynnikowy Kwestionariusz Osobowości ma uznaną wysoką wartość, a istnienie wersji przystosowanej do warunków polskich, również uzasadnia jego stosowanie. Kwestionariusz jest wielokrotnie opisany w literaturze polskiej, nie wymaga więc szerszego omówienia. Cechy określonego rodzaju grupują się w 16 czynnikach. Każdy czynnik ma charakter biegunowy — na jednym biegunie grupują się cechy zbliżone do siebie, na drugim przeciwstawne. Wyniki kwestionariusza oznaczone są literami i obejmują:

A: cyklotymia — schizotymia

B: wysoka inteligencja — niska inteligencja

C: dojrzałość emocjonalna — skłonność do neurotyzmu

E: dominowanie — uległość

F: surgencja — desurgencja

G: wysokie super ego — niskie super ego

H: odporność — brak odporności

J: wrażliwość — brak wrażliwości

L: paranoidalna podejrzliwość — spokojna ufność

M: niekonwencjonalizm — konwencjonalizm

N: racjonalizm — prostota

O: depresyjna niepewność siebie — pewność siebie

Q₁: radykalizm — konserwatyzm

Q₂: samowystarczalność — zależność od grupy

Q₃: wysoka samokontrola — niska samokontrola

Q₄: wysokie napięcie — niskie napięcie

Wersja polska, składająca się z 305 pytań została przetłumaczona i opracowana przez Mieczysława Choynowskiego i Marię Nowakowską (Nowakowska 1970).

WYNIKI BADAŃ

Wyniki uzyskane w badaniach kwestionariuszem R.B. Cattella zostały obliczone dla każdej z badanych grup oddzielnie. Ponieważ celem badań było porównanie tych grup, obliczono statystyczną istotność różnic (test t Studenta) między wszystkimi grupami (porównując każdą z każdą) dla wszystkich 16 czynników. Do obliczenia istotności różnic użyto wyników surowych jako bardziej odpowiednich jeśli chodzi o porównanie grup, a nie o diagnozę indywidualną (Por. R.B. Porter, R. Cattell 1965 s. 5). Surowe wyniki średnie oraz odchylenia standardowe przedstawia tabela 1 Wyniki przeliczone umożliwiające ich jakościową interpretację przedstawia tabela 2. Różnice między tymi wynikami z zaznaczeniem, które z nich są istotne statystycznie przedstawia tabela 3.

Tab. 1. Średnie wyniki surowe i odchylenia standardowe uzyskane przez badane grupy w 16 czynnikowym kwestionariuszu R.B. Cattella

Czyn- niki	Mz		Mnz		S		Z	
	M	δ	M	δ	M	δ	M	δ
A	20,06	5,79	17,80	5,33	18,26	5,65	19,25	7,00
B	12,6	3,01	11,90	3,63	12,50	3,36	13,70	3,55
C	17,13	6,05	15,34	7,13	17,34	6,04	19,25	6,14
E	14,25	4,80	15,64	5,50	16,39	5,34	15,54	5,30
F	17,92	8,40	17,52	7,50	17,14	6,80	17,77	7,33
G	28,80	6,30	23,60	8,10	17,50	7,20	25,40	4,40
H	18,05	5,00	17,80	5,06	6,95	7,88	18,66	5,81
J	23,75	5,42	24,54	5,68	24,72	5,88	25,40	5,36
L	21,06	4,82	21,73	4,79	22,35	4,93	19,77	4,86
M	14,30	5,56	16,20	5,17	16,50	5,34	15,70	5,24
N	17,82	4,28	19,34	3,40	18,71	4,08	17,34	3,83
O	22,01	7,93	24,51	8,68	23,09	7,79	18,82	8,02
Q ₁	17,76	5,90	18,79	5,34	18,44	5,90	6,33	4,05
Q ₂	19,00	4,80	19,80	5,50	20,32	5,40	19,70	5,03
Q ₃	22,40	5,60	21,00	5,30	20,50	6,50	23,60	4,60
Q ₄	19,92	6,93	22,65	7,65	21,12	6,88	19,09	7,44

Tab. 2. Średnie wyniki przeliczone uzyskane w kwestionariuszu R.B. Cattella przez badane grupy

	Czynniki	Mz	Mnz	S	Z
A	cyklotynia	7,01	6,09	6,35	7,00
B	inteligencja	4,32	4,03	4,23	5,00
C	dojrzałość emocjonalna	4,28	3,47	4,16	4,71
E	dominowanie	4,05	4,51	5,01	4,53
F	surgencja	4,11	4,33	4,68	4,83
G	wysokie super ego	5,60	5,70	5,20	6,20
H	odporność	4,91	4,84	4,63	5,07
J	wrażliwość	6,72	7,11	6,99	7,46
L	podejrzliwość	5,68	5,89	6,33	5,14
M	niekonwencjonalizm	5,84	6,52	6,50	5,93
N	racjonalizm	3,92	4,61	4,32	3,58
O	depresyjna niepewność siebie	6,12	7,15	6,83	5,94
Q ₁	radikalizm	3,66	3,95	3,75	3,06
Q ₂	samowystarczalność	5,06	5,39	5,60	5,56
Q ₃	wysoka samokontrola	5,30	4,80	4,90	5,70
Q ₄	wysokie napięcie id	6,56	7,21	6,66	6,23

Tab. 3. Różnice między średnimi wynikami grup (porównując każda z każdą) z zaznaczeniem poziomu ich istotności statystycznej

	Mz-Mnz	Mz-S	Mz-Z	Mnz-S	Mnz-Z	S-Z
A	0,92(0,05)	0,66(n.i)	0,21(n.i)	0,26(n.i)	0,91(n.i)	0,65(n.i)
B	0,29(n.i)	0,11(n.i)	0,68(0,05)	0,20(n.i)	0,97(0,01)	0,77(0,05)
C	0,81(0,05)	0,12(n.i)	0,43(n.i)	0,31(n.i)	1,24(0,01)	0,55(n.i)
E	0,46(n.i)	0,96(0,05)	0,48(n.i)	0,50(n.i)	0,02(n.i)	0,48(n.i)
F	0,10(n.i)	0,57(n.i)	0,72(n.i)	0,35(n.i)	0,50(n.i)	0,15(n.i)
G	0,10(n.i)	0,40(0,01)	0,60(0,01)	0,50(0,01)	0,60(0,05)	1,00(0,01)
H	0,22(n.i)	0,31(n.i)	0,54(n.i)	0,21(n.i)	0,23(n.i)	0,44(n.i)
J	0,39(n.i)	0,27(n.i)	0,74(n.i)	0,12(n.i)	0,35(n.i)	0,47(n.i)
L	0,21(n.i)	0,35(n.i)	0,54(n.i)	0,44(n.i)	0,75(0,05)	1,19(0,01)
M	0,68(0,05)	0,66(0,05)	0,09(n.i)	0,02(n.i)	0,59(n.i)	0,57(0,05)
N	0,69(0,05)	0,40(n.i)	0,34(n.i)	0,29(n.i)	1,03(0,01)	0,74(0,05)
O	1,03(0,01)	0,71(0,05)	0,18(n.i)	0,32(n.i)	1,21(0,01)	0,89(0,01)
Q ₁	0,27(n.i)	0,06(n.i)	0,60(n.i)	0,18(n.i)	0,87(0,01)	0,69(0,05)
Q ₂	0,33(n.i)	0,54(n.i)	0,50(n.i)	0,21(n.i)	0,17(n.i)	0,04(n.i)
Q ₃	0,50(n.i)	0,40(n.i)	0,40(n.i)	0,10(n.i)	0,90(0,01)	0,80(0,01)
Q ₄	0,65(0,05)	0,10(n.i)	0,33(n.i)	0,55(n.i)	0,98(0,01)	0,43(n.i)
Łość różnic istotnych	6	4	2	1	9	8
Średnia różnica	0,47	0,46	0,42	0,28	0,70	0,61

W tabelach badane grupy oznaczone są przy pomocy następujących symboli:

Mz — mężatki zadowolone,

Mnz — mężatki niezadowolone,

S — kobiety niezamężne (samotne),

Z — zakonnice.

Analizując wyniki uzyskane przy pomocy kwestionariusza Cattella można albo opisywać najpierw poszczególne czynniki i dopiero potem przeprowadzić analizę drugiego stopnia, albo od razu grupować czynniki pokrewne. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu analiza wyników zostanie przeprowadzona od razu dla grup czynników wiążących się ze sobą.

Zaczynając od czynników określających kontakty społeczne można stwierdzić, że te które mówią o intro-ekstrawersji, tj. A (cyklotynia), F (ekspansywność) i H (odporność) nie różnią się u badanych grup z wyjątkiem nieco wyższego (p.u. 0,05) nasilenia czynnika A u mężatek zadowolonych (i prawie takiego samego wyniku u zakonnice) w porówna-

niu do niezadowolonych. Wskazuje to na większe nasilenie cech takich, jak przyjazność i łatwość współpracy. Cechy mierzone przez czynniki A, F i H są wrodzone i w niewielkim tylko stopniu zmieniają się.

Więcej istotnych statystycznie różnic wystąpiło w czynniku M (konwencjonalizm) interpretowanym łącznie z triadą introwersji. Jest to również czynnik konstytucyjny, ale modyfikowany przez środowisko. Wyniki całej badanej populacji wskazują na tendencje do niekonwencjonalności, ale cecha ta jest wyraźnie bardziej nasiloną u kobiet niezamężnych i mężatek niezadowolonych. Osoby uzyskującej wysoki wynik charakteryzują się niepraktycznością, i przede wszystkim, zupełnym zaabsorbowaniem swoimi sprawami. O kontakcie z ludźmi mówi też czynnik N (racjonalizm), który niższe nasilenie osiągnął u mężatek zadowolonych i zakonnice. Wskazuje to na lepszą umiejętność nawiązania bezpośredniego kontaktu z innymi ludźmi, połączoną z zaangażowaniem emocjonalnym. Wynik taki mógłby świadczyć również o naiwności, gdyby nie to, że w czynniku B (inteligencja) te same grupy mają wyniki wskazujące na wyższy poziom inteligencji, szczególnie w odniesieniu do zakonnice, które mają ten wskaźnik najwyższy z czterech grup, co może też być związane z takimi cechami, jak wytrwałość, sumiennosc, poczucie odpowiedzialności, również ujmowanymi przez ten wskaźnik. O odpowiedzialności, skrupulatności i wytrwałości grupy zakonnice świadczą też ich wysoki wynik w czynniku G (super ego) — 6.2 stena.

Przy analizowaniu kontaktów społecznych można również omówić czynniki Q_1 , Q_2 i E. Q_1 (konserwatyzm) wskazuje na skłonność do konserwatywności całej grupy badanych kobiet, co mówi głównie o pewnych postawach społecznych, a mniej o cechach osobowości. Najbardziej konserwatywne w tym znaczeniu okazały się zakonnice, pomiędzy pozostałymi grupami różnice były minimalne.

W czynniku Q_2 (samowystarczalność) mówiącym także o posiadaniu i trzymaniu się swojego zdania nie wystąpiły żadne różnice statystycznie istotne, chociaż kobiety niezamężne, i świeckie i zakonne, mają wskaźnik nieco wyższy. Natomiast w czynniku E (dominacja) wystąpiła wyraźna (p.n. 0,05) różnica między kobietami niezamężnymi, które okazały się najbardziej dominujące, a mężatkami zadowolonymi. Są one z badanych grup najmniej dominujące, a jednocześnie usłużne, powściągliwe i skromne.

Następną grupę czynników w kwestionariuszu Cattela tworzą te, które odnoszą się do integracji osobowości i emocjonalności. Czynnik G wskazuje na poziom nasilenia super ego badanych kobiet. Najwyższe jego nasilenie wystąpiło u zakonnice, które w sposób statystycznie istotny różniły się pod tym względem od pozostałych grup. Najniższy wskaźnik

uzyskały kobiety niezamężne świeckie, co świadczyłyby o ich mniejszej (w porównaniu do innych grup) skrupulatności, a także na skłonności do rezygnacji i lenistwa. Podobny wynik wystąpił w czynniku C (dojrzałość emocjonalna). Spośród badanych grup, najwyższy wskaźnik, świadczący o stałości emocjonalnej, spokoju i realizmie, osiągnęły zakonnice. Wskaźnik relatywnie najniższy, a zarazem niski w skali stenowej (3,4 stena), wystąpił u mężatek niezadowolonych. Wskazuje to na niedojrzałość uczuciową, objawy nerwicowe, niecierpliwość, zatroskanie. Te same cechy, choć w mniejszym nasileniu (4,1 stena) charakteryzowały kobiety niezamężne. O emocjonalności mówi też czynnik I (wrażliwość), który jest wysoki u wszystkich badanych grup, bez różnic statystycznie istotnych, z tym, że wynik najwyższy, mówiący o wymaganiach i niesamodzielności, osiągnęły zakonnice.

Czynniki kwestionariusza, mówiące o poziomie niepokoju (C, L, O, Q₃, Q₄), wykazują wyraźną prawidłowość wyników porównywanych grup. Najwyższe nasilenie niepokoju we wszystkich czynnikach mają kobiety niezadowolone z małżeństwa, a następnie kobiety niezamężne. Wyjątkiem jest czynnik L mówiący o podejrzliwości i braku zaufania, którego wskaźnik najwyższy w grupie kobiet niezamężnych. Najniższy niepokój i największe zrównoważenie wykazały zakonnice. O większej od pozostałych grup dojrzałości mężatek zadowolonych z małżeństwa i zakonnice mówi wynik Q₃ (samokontrola), wskazujący na ich dobrą kontrolę emocjonalną i skłonność do zachowań przemyślanych. Czynnik ten interpretuje się łącznie z Q₄ (napięcie). Najwyższy wskaźnik Q₄ — świadczący o dużym napięciu nerwowym, pobudzenia i nieumiejętności odprężenia — wystąpił u mężatek niezadowolonych. W grupie tej ujawniła się też największa różnica między wynikami Q₄ i Q₃, co wskazuje na to, że wysokie napięcie jest niekontrolowane. Podobne, choć nieco niższe, wyniki uzyskano w grupie kobiet niezamężnych. Kobiety zadowolone z małżeństwa mają napięcie niższe, choć również dość wysokie (6,5 stena mężatki zadowolone, a dla porównania — 6,2 stena zakonnice), jest ono jednak zrównoważone przez silną kontrolę emocjonalną, skłonność do przemyślenia wszystkich poczynań, ostrożność w postępowaniu. Wszystkie badane grupy mają tendencję do zatroskania i braku pewności siebie — czynnik O — z tym, że w sposób statystycznie bardzo istotny (p.u. 0,01) wyższy wskaźnik w tym czynniku mają kobiety niezamężne i niezadowolone z małżeństwa, co wskazuje na ich lękliwość, poczucie osamotnienia, zniechęcenia, smutek, tendencję do obwiniania siebie, podejrzliwość. O większej podejrzliwości tych grup świadczy też czynnik L (najwyższy u kobiet niezamężnych, o czym wspomniano wyżej) mówiący o podejrzliwości, krytycyzmie i o agresji skierowanej na zewnątrz.

Przy porównaniu grup na uwagę zasługuje też ilość różnic statystycznie istotnych oraz średnie różnice między grupami. Wskazują one na stopień podobieństwa między grupami. Porównanie grup (każdej z każdą) wskazuje na szczególną zbieżność wyników niektórych grup. Sze regując pary grup pod względem stopnia podobieństwa, od największego do najmniejszego, otrzymamy następujący układ:

- 1) mężatki niezadowolone i niezamężne
- 2) mężatki zadowolone i zakonnice
- 3) mężatki zadowolone i niezamężne
- 4) mężatki zadowolone i niezadowolone
- 5) zakonnice i kobiety świeckie niezamężne
- 6) zakonnice i mężatki niezadowolone

Wyraźnie podobne do siebie są profile osobowości kobiet niezamężnych i mężatek niezadowolonych oraz mężatek zadowolonych i zakonnice. Mężatki zadowolone bardziej różnią się od niezadowolonych niż od kobiet niezamężnych, a zakonnice bardziej różnią się od kobiet świeckich niezamężnych niż od kobiet zamężnych zadowolonych.

Podsumowując porównanie badanych grup można stwierdzić, że nie różnią się one pod względem cech typologicznych, wrodzonych, istnieją natomiast wyraźne różnice w zakresie niektórych cech zmiennych. Dotyczą one kontaktów społecznych, integracji osobowości i poziomu niepokoju. Ze względu na znaczne podobieństwo można powiedzieć łącznie o małżonkach zadowolonych z małżeństwa i zakonnicach, że, w porównaniu do pozostałych grup, mają: większą łatwość nawiązywania kontaktów społecznych, większą tendencję do dominacji, odpowiedzialność, skrupulatność i mniejszą agresję. Są bardziej zrównoważone emocjonalnie, mają lepszą samokontrolę, są mniej pobudliwe i napięte, ich osobowość jest lepiej zintegrowana, mają tendencję do działania rozważnego, z zastanowieniem. Kobiety niezadowolone z małżeństwa i niezamężne mają wyższy poziom niepokoju, tendencję do obwiniania się, a jednocześnie do agresji zewnętrznej. Mają wysokie napięcie emocjonalne przy jednoczesnym braku samokontroli oraz większej niedojrzałości.

Oczywiście opis ten jest uproszczony i opierając się tylko na danych średnich, pomija różnice indywidualne. Jednakże podobieństwo tych par grup rysuje się wyraźnie. Stopień nasilenia opisywanych cech wskazuje, że kobiety niezamężne plasują się ze swoimi wynikami „pomiędzy” mężatkami zadowolonymi i niezadowolonymi i są mniej dojrzałe osobowościowo od zakonnice i mężatek zadowolonych, a bardziej od mężatek niezadowolonych. Ocenę tą potwierdzają wskaźniki prawie wszystkich analizowanych czynników.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

W potocznych opiniach często wyrażane jest przekonanie o istnieniu znacznych różnic między kobietami zamężnymi i niezamężnymi. Nie znalazło to potwierdzenia w wynikach badań. Przedstawione wyżej wyniki wskazują wyraźnie na podobieństwo między mężatkami zadowolonymi i zakonnicami oraz między kobietami niezamężnymi i mężatkami niezadowolonymi z małżeństwa. Tak więc stan cywilny nie różnicował grup.

Badane mężatki podzielone były na 2 grupy z punktu widzenia zadowolenia z małżeństwa. Można sądzić, że zakonnice, skoro dobrowolnie wybierają drogę życiową i równie dobrowolnie trwają w niej, są zadowolone ze swojego wyboru. Przeciwnie można sądzić o większości kobiet niezamężnych. Zgodnie z obserwacją potoczną i cytowanymi wynikami badań socjologicznych, większość młodych kobiet pragnie założyć rodzinę. Jeżeli więc do 30 roku życia nie wyszły za mąż, można mieć wątpliwości co do ich zadowolenia z sytuacji. W związku z tym uzasadnionym wydaje się stwierdzenie, że różnice między badanymi spowodował nie stan cywilny, ale zadowolenie z sytuacji.

Wyniki uzyskane przez mężatki zadowolone są w swych ogólnych tendencjach zgodne z wcześniejszymi badaniami wskazującymi na ich większą dojrzałość i lepszą umiejętność nawiązywania kontaktów społecznych niż u mężatek niezadowolonych (M. Braun-Gałkowska 1980). Wyniki podobne do mężatek zadowolonych osiągnęły zakonnice. Jeżeli wziąć pod uwagę, że badane grupy nie różniły się między sobą pod względem cech wrodzonych, a tylko modyfikowalnych przez środowisko i samowychowanie, powstaje pytanie czy cechy nabyte we wcześniejszym życiu wpływają następnie na zadowolenie z życia, czy kształtuje je sytuacja życiowa.

Związek współwystępowania jest wyraźny, ale kierunku wpływu na podstawie przedstawianych badań nie można stwierdzić jednoznacznie. Przypuszczać jedynie można, że oddziaływanie jest dwustronne. Jest możliwe, że sytuacja przymusowa, w której pragnienia nie zostają spełnione, wywołuje silną frustrację powodującą dezintegrację osobowości, tendencję do obwiniania się, agresję. Możliwe jest też, że niektóre cechy osobowości wpływają na powstanie określonych sytuacji. Takie cechy jak ekscentryczność, zaabsorbowanie swoimi sprawami, niezależność, nieprzywiązywanie wagi do przyjętych zwyczajów (na które wskazuje wysoki wskaźnik czynnika M) u kobiet niezamężnych i mężatek niezadowolonych mogą utrudniać zawarcie małżeństwa, a w wypadku gdy zostanie ono zawarte, przeszkadzać we wzajemnych kontaktach. To samo odnosić się może do innych cech (niepewność siebie — czynnik O i podej-

rzliwość — czynnik L) charakteryzujących zachowanie kobiet niezamężnych i mężatek niezadowolonych. Cechy te tworzą się prawdopodobnie na skutek głębokich związków emocjonalnych z rodzicami powodujących trudności w przystosowaniu się do życia samodzielnego (por. Z. Płużek 1963). Nieprawidłowe, hamujące samodzielność, oddziaływania wychowawcze mogą zatrzymać życie uczuciowe na poziomie infantylnym. „Gdy próby wchodzenia w życie ludzi dorosłych przynoszą niepowodzenie, następuje u takich osób nawrót do dziecięcych form zachowania się, czyli regresja” (J. Strojnowski 1976, s. 158). Niezależnie od wpływu rodziny, także własne praca samowychowawcza modyfikuje niektóre cechy charakterologiczne, jak np. wytrwałość, odpowiedzialność, sumienność (czynnik G), stałość emocjonalna, cierpliwość (czynnik C), samokontrola (czynnik Q₂). Cechy te w większym nasileniu charakteryzowały mężatki zadowolone i zakonnice, co wpływa na pewno na ich pomyślne kontakty z ludźmi i stałość w realizowaniu podjętych zadań.

Obie te próby wyjaśnień mogą być jednocześnie, słuszne, jeśli przyjąć, że kobiety niezamężne przeżywają frustrację podobnie jak mężatki niezadowolone oraz, że w ich cechach osobowościowych może leżeć jakaś część przyczyn tej frustracji. Nie wyjaśnia to faktu, że kobiety niezamężne są, statystycznie rzecz biorąc, mniej dojrzałe od mężatek zadowolonych, a bardziej od niezadowolonych. Podobne wyniki uzyskali w swych badaniach uczestnicy prowadzonego przeze mnie seminarium, którzy stwierdzili, że pod względem postaw rodzicielskich, stopnia nerwicowości i natężenia konfliktów kobiety niezamężne są między mężatkami zadowolonymi i niezadowolonymi (por. np. T. Ozóg 1977). Ten wynik nasuwa przypuszczenie, że tak jak okazało się w moich cytowanych wyżej badaniach, iż mężatek zadowolonych i niezadowolonych nie można łączyć w jedną grupę, gdyż zbyt różnią się między sobą, tak i kobiety niezamężne są zbyt zróżnicowane, by wypowiadać o nich sądy ogólne. Nawiązując do zacytowanego we wprowadzeniu powiedzenia Samuela Johnsona, na pytanie czy kobieta niezamężna jest mniej dojrzała od mężatki, trzeba odpowiedzieć pytanie: „która kobieta niezamężna? która mężatka?”.

Wyniki średnie kobiet niezamężnych plasują je między mężatkami zadowolonymi i niezadowolonymi, a podobieństwo grup wskazuje na to, że różnią się one w zależności od akceptacji swojej sytuacji. Można zatem przypuszczać, że cechy osobowości kobiet samotnych również różnią się w zależności od stopnia zadowolenia ze swojej sytuacji życiowej. Powstaje pytanie: jak będzie się przedstawiał obraz osobowości kobiet niezamężnych zadowolonych i niezadowolonych z życia i jakie będą czynniki psychologiczne warunkujące to zadowolenie? Problem ten jest przedmiotem prowadzonych obecnie badań.

ZAKOŃCZENIE

W przedstawionych wyżej badaniach porównane zostały cztery grupy kobiet. Ponieważ mężatki zadowolone i niezadowolone badałam wcześniej, obecnie celem zasadniczym jest dokładniejsze zbadanie problemu kobiet niezamężnych bardzo rzadko wspominanego w literaturze. Wbrew potocznym opiniom badania wskazały, że nie stan cywilny różnicuje osobowość kobiet, ale zadowolenie z sytuacji życiowej. Wyraźne podobieństwo mężatek zadowolonych i zakonnic oraz mężatek niezadowolonych i kobiet niezamężnych uprawnia do takiego wniosku, jednakże pod warunkiem, że prawdziwa jest hipoteza o zadowoleniu z dobrowolnej decyzji u zakonnic i częstym nieakceptowaniu swej sytuacji przez kobiety niezamężne. Jest to wyjaśnienie prawdopodobne, ale nie wystarczające, gdyż kobiety niezamężne ulokowały się pod względem umiejętności kontaktów społecznych i dojrzałości „pośrodku” między grupami. Można więc przypuszczać, że także tej grupy nie należy porównywać łącznie, ale w podziale na zadowolone i niezadowolone ze swojej sytuacji. Pytanie o uwarunkowania tego zadowolenia ma duże znaczenie praktyczne. Poczucie zadowolenia, przydatności społecznej i własnej wartości rzutuje na umiejętność nawiązywania satysfakcjonujących kontaktów społecznych. „Jeżeli człowiek ocenia siebie dobrze, zazwyczaj bez trudu nawiązuje różne kontakty społeczne i ocenia je pozytywnie. Jeżeli natomiast ktoś ma poczucie niższości to odczuwa stałą obawę odrzucania go przez innych ludzi” (H. Jankowski 1964 s. 175). Takie wychowanie dziewcząt, aby umiały być przydatne i w związku z tym akceptować siebie, niezależnie od sytuacji życiowej w jakiej się znajdują, jest ważnym problemem pedagogicznym. Ważnym problemem wychowawczym jest też wprowadzenie do świadomości społecznej przekonania, że powołanie życiowe kobiety może być realizowane różnorodnie, gdyż „dobro społeczne wymaga też całego zastępu kobiet, które mają więcej czasu i które mogą bardziej bezpośrednio i całkowicie oddać się sprawom społecznym. Czyż nie są specjalnie do tego powołane te kobiety, którym jakieś zasadnicze względy podyktowały to tajemnicze powołanie, te które dzięki jakimś wydarzeniom zostały skazane na samotność nie zamierzoną ani pożądaną, która zdawała się skazywać je na życie egoistyczne i bezcelowe. I oto okazuje się, że ich posłannictwo jest bardzo różnorodne i pochłaniające wszystkie siły” (Pius XII 1945).

LITERATURA

- Braun-Gałkowska M.: Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa. Warszawa 1980.
- Cattell R.B.: Personality. A Systematic Theoretical and Factual Study. New York 1950.
- Dominian J.: Cykle ludzkich afirmacji. Warszawa 1979.
- Fromm E.: Zapomniany język. Warszawa 1972.
- Izdebska H.: Miejsce rodziny w hierarchii wartości. W: Przemiany rodziny polskiej. Red. J. Komorowska. Warszawa 1975 w. 279 - 288.
- Izdebska H.: Przygotowanie do życia w rodzinie. Warszawa 1977.
- Nowakowska M.: Polska adaptacja 16 czynnikowego kwestionariusza osobowościowego R.B. Cattella. „Psychologia Wychowawcza” 1970 nr 4 s. 478—500.
- Obuchowski K.: Autonomia jednostki a osobowość. W: Studia z psychologii emocji, motywacji i osobowości, Wrocław 1977.
- Ożóg T.: Typy i nateżenie konfliktów u kobiet w zależności od sytuacji małżeńskiej i rodzicielskiej. Lublin 1977 (maszynopis, Archiwum KUL).
- Piret R.: Psychologie différentiale des sexes. Paris 1973.
- Pius XII. Przemówienie do kierowniczek A.C.J. z dn. 21 X 1945.
- Płużek Z.: Interpretacja 16 czynników Cattella oraz profilu osobowości 16 czynnikowego kwestionariusza. Kobierzyn 1963 (maszynopis, Pracownia Psychometryczna KUL).
- Porter R.B., Cattell R.B.: Podręcznik do 14 czynnikowych kwestionariuszy osobowościowych dla dzieci 8-12 letnich. Tłum. J. Kostrzewski. Lublin 1965 (maszynopis, Pracownia Psychometryczna KUL).
- Pospiszyl K.: Psychologia kobiety. Warszawa 1978, Paris 1970.
- Roguszka-Kłupś M.: Przemiany społecznej pozycji kobiety pracującej zawodowo. Poznań 1975.
- Sokołowska M.: Kobieta pracująca. Warszawa 1963.
- Stojnowski J.: Eros i człowiek. Kraków 1976.
- Sujak E.: Sprawy ludzkie. Kraków 1972.
- Thurian M.: Mariage et célibat. Taizé 1977.
- Vinatier J.: Kobieta w Kościele. Warszawa 1976.
- Zaleski Z.: Stan cywilny a ocena wartości. „Przegląd Psychologiczny” 1979 nr 4 s. 709 - 729.

SOME PERSONALITY FEATURES OF WOMEN
AND THEIR SITUATION AT HOME

Summary

The aim of the present paper is to compare some personality features of women who find themselves in different home situations. 304 women of 30 years of age, secondary education, living in towns and different in their home situations were tested. They were divided into four groups (76 women in each) which included: lay unmarried women, nuns, married women who were satisfied with their

wedlocks and married women who were not satisfied with their wedlocks. In the study Cattell's 16-factor-personality questionnaire was used.

The results, if compared, show that with relation to personality features lay unmarried women are similar to the women married but unsatisfied with their wedlocks and that nuns are similar to satisfied married women. No differences in typological features of the groups under investigation were found, however, satisfied married women and nuns were characterized by greater ease in coming into contact with other people, smaller aggressiveness and domination but greater responsibility and scrupulosity. Unmarried lay women and women who were unsatisfied with their wedlocks had higher emotional tension, showed a tendency to domination, self-accusation, anxiety and smaller self-observation.

The results obtained for the group of lay unmarried women place this group between the results obtained for satisfied married women and unsatisfied married women. This may suggest that this group of women should not be treated jointly but rather in separation into the subgroup of single women who accept their situation and those who do not. This problem constitutes the aim of further study.